

Yazılar:

GRAFİK TASARIMCILAR MESLEK KURULUŞU

Doğu ile Batı arasındaki kavşaktan bir manzara: Türkiye’de grafik tasarım (I)

Ray VarnBuhler

Print, Ocak/Şubat 1990

Çeviri: Ayşe Dağıstanlı

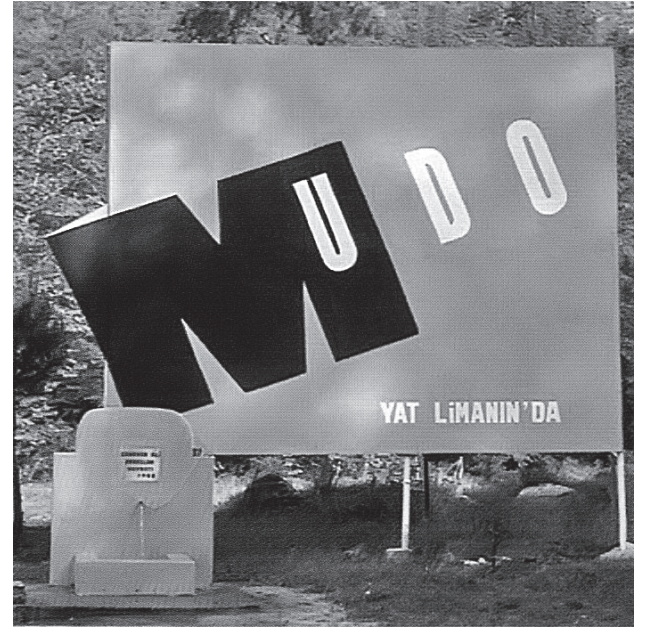
Güçlü bir grup kimliği sergileyen Türk tasarımcıları, bir yandan başarılarıyla gurur duyarken öte yandan bir “Türk tasarımı” kavramını reddediyorlar.

Editörün Notu: Stockton, California’daki Pasifik Üniversitesinin grafik tasarım programının profesörü ve yöneticisi Ray VarnBuhler, bir yıllık ücretli izninin on ayını, Eylül 1987 ile Temmuz 1988 arasında

Türkiye’de geçirdi. Aldığı Fulbright bursu ile başkent Ankara’nın Bilkent Üniversitesinde bir grup öğrenciye İngilizce grafik tasarım ve bilgisayar grafikleri eğitimi verdi. Bahar sömestri sırasında, sergilere katılmak, tasarımcılarla röportajlar ve araştırmalar yapmak ve bu makale için materyal toplamak amacıyla birkaç sefer iki haftalık dönemler halinde İstanbul’da bulundu. Bu girişimde Türk yaşamına ve kültürüne belirli beklentiler ve önyargılarla yaklaşmış olabilir ama gerçeğin, hayal ettiğinden çok daha zengin ve daha ilginç olduğunu keşfetti. Türkiye’de karşılaştığı grafik tasarım ve özellikle Türk tasarımcıların meslekleri hakkındaki derin gözlemleri onu etkiledi. Önceden az bildiği bu ülke hakkında kendi önyargılı düşüncelerini böylece geride bırakmaktan memnun, bizim ve okuyucularımızın da yanlış düşüncelerimizi aynı şekilde ortadan kaldırma umuduyla PRINT için bu makaleyi hazırladı.

Türkiye, Doğu ile Batı arasındaki kavşakta yer alıyor ve Avrupa ile Asya arasında bir ara birim olarak, her ikisine de kültürel ve fiziki köprülerle bağlı bulunuyor. Türkiye, dört bir yandan Rusya, İran,

Irak, Suriye, Yunanistan ve Bulgaristan ile çevrili, yüzölçümü olarak Teksas’tan biraz daha büyük ve nüfusunun çoğunluğu ağırlıklı olarak Müslüman bir ülkedir. (Bir Türk tarih profesörünün deyişiyle; “Böyle komşuları olanın hiç düşmana ihtiyacı olur mu?”) Dünyada böyle benzersiz bir kavşak noktasında yer almak ülkede birçok kültürün izini bırakmıştır ve tarihi derin geçişler ve değişimlerle doludur. Türkiye Cumhuriyeti, bugün bildiğimiz gibi, I. Dünya Savaşı sonrasında doğmuştur. Türkiye, savaşta kaybeden tarafta yer almıştı ve toprakları birkaç ülke arasında bölünmek ve paylaşılmak üzereydi. Ancak parlak bir asker

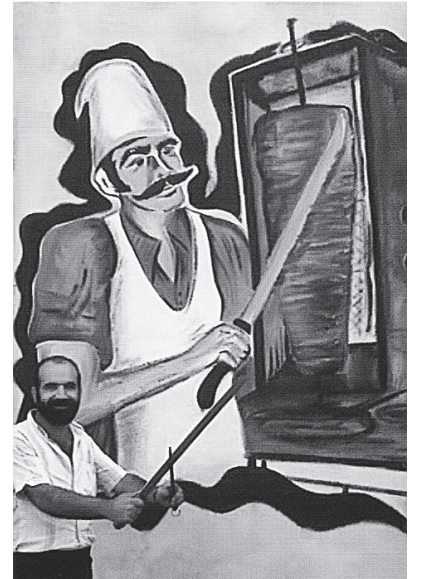
Gençlere yönelik moda-ya uygun bir hazır giyim markasının reklam panosu, Türkiye’de yol kenarlarında rastlanan çeşmelerden birinin yanında görülüyor. Türkiye’de zengin insanlar tarafından hayrat olarak bağışlanan bu çeşmeler sadece içmek için değil, aynı zamanda namazdan önce abdest almak için de kullanılıyor. Bu çeşme Canavar Ali olarak bilinen bir kişi tarafından bağışlanmış.

Konya’da bir sokakta çekilen bu dondurma arabası, Gaziantep ilinde üretilen meşhur bir Türk dondurma markasının reklamını yapıyor.

olan Mustafa Kemal devreye girdi; Türkleri bir araya getirerek toprakları geri aldı ve potansiyel işgalcileri ülkeden dışarı sürdü.

Döner ustası, bir dönerci aşığının önünde poz veriyor. Döner Türkiye’nin, diklemesine ateş önünde dönen bir şiş üzerine kat kat konmuş kuzu ya da tavuk etleriyle yapılan popüler bir hazır yemek türü.

On üç kat boyunca uzanan bu afiş, Atatürk’ün resmi tatillerde büyük şehirlerde bina cephelerine asılan portrelerinden biri.

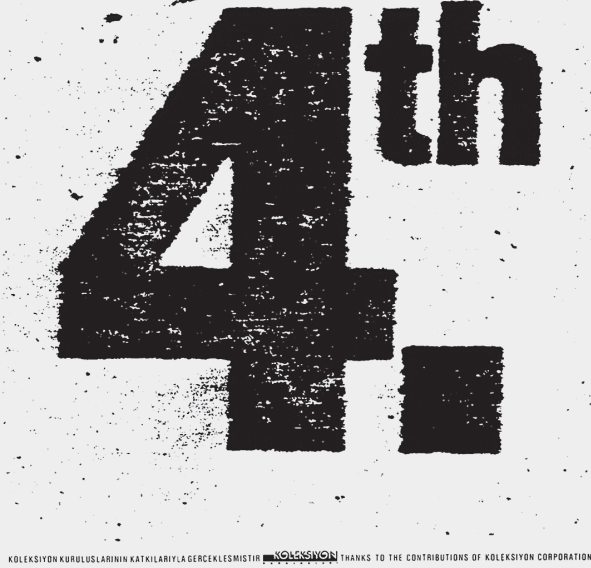

ERDAĞ AKSEL/HALE ARPACIOĞLU/TOMURATAĞÖK/BEDRİBAYKAM
CANAN BEYKAL/CENGİZ ÇEKİL/OSMAN DİNÇ/AYŞE ERKMEN
ADEM GENÇ/SERHAT KIRAZ/GÜLSÜN KARAMUSTAFA/FÜSÜN ÖNÜR
KEMAL ÖNŞÖY/İSMAIL SARAY/YUSUF TAKTAK/ADEM YILMAZ

ÖNCÜ TÜRK SANATINDAN BİR KESİT

ACROSS SECTION OF AVANT GARDE TURKISH ART

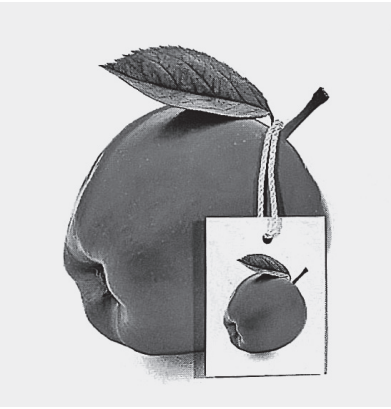
3-18 TEMMUZ 1987 ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ SERGİ SALONU / 3-18 JULY 1987 AKM EXHIBITION HALL

15. Uluslararası İstanbul Festivali kapsamında Öncü Türk Sanatından Bir Kesit sergisinin afişi. Tasarımcı: Bülent Erkmen.

Ülkenin kurtarıcısı olarak görülen ve Atatürk olarak tanınan Mustafa Kemal'e Türkiye'de bugün de büyük saygı duyuluyor, heykelleri hemen hemen her şehirde, portreleri hemen hemen her işyerinde, okulda ve üniversitede bulunuyor. Türkiye'yi

Reklamın değerini destekleyici bir reklamdan alınan illüstrasyon. Tasarımcı: Zeynep Karafakioglu.

Bir finans kurumu ve tüketim malları perakendecisinin "Türkiye'yi ve Sümerbank'ı seviyorum" logosu. Tasarımcı: Zeynep Karafakioglu.

Konser afişi. Tasarımcı: Bülent Erkmen.

Batılılaşmaya yönelten ve Arap harflerini bırakıp Latin alfabesine geçiş yapan, laik bir devleti kurmak gibi köklü ve geniş kapsamlı reformları getiren hep Atatürk'tü. Aynı zamanda sanatın sağlam bir destekçisiydi. Ve ilkeleri ülke çapında hâlâ geçerli.

Bugün, Türkiye siyasi açıdan nispeten istikrarlıdır ve Amerika'nın, dünyanın bu bölgesindeki en sağlam müttefiklerinden biridir. Kültürel ve ekonomik açıdan Batılılaşma yolunda ilerleyen ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda yer almayı hedefleyen ülkede her düzeyde dinamik bir değişim yaşanmaktadır. Burası dostluk ve misafirperverlik konularında haklı bir üne sahip, güçlü ve çalışkan insanların ülkesidir. Bu misafirperverlik benim gibi, Türkiye'nin sunabileceği şeyleri keşfeden, hızla artan sayıda turiste kadar uzanıyor: geniş ve iyi korunmuş antik

kalıntılar, güzel plajlar ve Akdeniz ve Ege'deki canlı tatil kasabaları, büyük ve güzel el dokuması halılar satın alabileceğiniz çarşılar, zarif minareleriyle camiler ve saraylar, lezzetli yemekler bunların arasından sadece birkaçı. Örneğin, ülkenin en turistik yörelerinden olan, İç Anadolu'daki Kapadokya bölgesinde egzotik manzaraları seyre dalebilir, rüya gibi peri bacalarını ve kaya oluşumlarını, kayalara oyulmuş evleri ve kiliseleri ve bazısı sekiz kat derinlikteki, MS 600'lerde işgalci Arap ordularından saklanan Hristiyanların yaşadığı geniş yeraltı mağara şehirlerini gezebilirsiniz. Türkiye'nin müzeleri sultanların hazineleri, arkeolojik buluntular, hat sanatı ve ağaç oymacılığı örnekleri, kostümler, halılar ve daha nice geleneksel ve etnografik eserlerle doludur.

Hat sanatı tasarımcıların özel ilgisini çekecek bir konudur. Tipografinin atası olan hat, Türkiye'de gelişmiş ve bir

Türk mimarisinin korunması ile ilgili bir vakfın amblemi. Tasarımcı: Bülent Erkmen.

sanat formu haline gelmiştir. Harflerin ve yazının zarafeti dinî bağlamlarda en anlamlı şeklini almıştır. Kuran, canlıların tasvirini kısıtladığı için, süsleme ve hat sanatı, İslam dünyasında önde gelen ve baskın sanatsal ifade biçimleri haline geldi ve kendine has bir zarafete sahip oldu. Yazı kutsal bir eylem ve Kuran'ın bir ifadesi, en iyi hattatlar da toplumun son derece saygın ve değerli üyeleri olarak kabul edildi.

Müslüman ülkelerde meşhur bir söz vardır: Kur'an Arabistan'da ortaya çıkmış, Mısır'da yayılmış ve İstanbul'da yazılmıştır. Nitekim, 15. ve 18. yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun ve saltanatın zirveye ulaştığı dönemlerde, İslam hat sanatı İstanbul'da serpilmiş ve yeni incelik ve güzellik seviyelerine ulaşmıştır. Bugün İstanbul'un müzelerinde ve camilerinde birçok güzel örnek görülebilir; küçük bir müze tamamen bu sanata ayrılmıştır. Türkiye 60 yıldan uzun bir süre önce İslami kısıtlamaları geride bırakmıştır, ancak hat hâlâ bir sanat formu olarak uygulanmakta, hâlâ bazı üniversitelerde öğretilmektedir ve Türk hattatları dünyanın en iyileri arasında kabul edilmektedir. Müslüman ve gayrimüslim birçok ülkenin katılımıyla düzenlenen yıllık uluslararası hat yarışmalarında, ödüllerin büyük bir kısmını düzenli olarak Türk sanatçıları kazanmaktadır. Çağdaş Türk hattatlarının arasında en tanınmış ve saygı duyulanlarından biri olan merhum Emin Barın, hat sanatının geleneksel formlarını bir dizi modern yorum ile genişletmiştir.

Türkiye Tanıtım Vakfı tarafından İngilizce olarak yayımlanan Image of Turkey dergisinin birkaç sayısı ve orta sayfa görseli. Grafik tasarım ve baskı: Aksoy Matbaacılık A.Ş., İstanbul.

Hat sanatının yanı sıra, Türkiye’de üretilen ve mimarisinin tamamlayıcı parçası olan seramik karolarında kullanılan ayırt edici mavi, popüler renklerimizden turkuaza da adını vermiştir.

İstanbul, Türkiye’de iş yaşamı ve kültürün ve dolayısıyla grafik tasarım mesleğinin de merkezidir. Marmara ve Ege Denizi üzerinden, Karadeniz ile Akdeniz’i birbirine bağlayan dar ve stratejik bir su yolu olan güzel Boğaziçi’nin iki kıyısında, beş milyondan fazla nüfusuyla İstanbul, Türkiye’nin en büyük şehridir. Yüzyıllar boyunca, (daha önceleri Konstantinopolis diye adlandırılan) İstanbul, uygar dünyanın başkenti ve sınırları Asya, Afrika ve Avrupa’nın büyük bölümlerine kadar uzanan geniş bir imparatorluğun merkeziydi. Bugün, kubbeli camilerden gökyüzüne doğru yükselen uzun, sivri minareleri egzotik silüetini şekillendirmektedir. Feribotlar Asya ve Avrupa yakaları arasındaki Boğaz boyunca sürekli olarak gidip gelmektedir. Sokakları kalabalık, hayat ve enerji doludur. Görsel olarak uyarıcı bir ortamdır ve Türkiye’nin tasarımcılarının çoğu için buluşma yeri olması şaşırtıcı değildir.

Ülkenin grafik tasarım mesleğinin gelişiminde öne çıkan bir figür

1989 İstanbul Film Festivali Afişi. Tasarımcı: Sadık Karamustafa.

olan Yurdaer Altıntaş ile kendisi gibi profesyonel tasarımcı bir grup tarafından kurulan ve Türk tasarımcıları temsil eden meslek örgütü, Grafik Sanatçıları Derneği İstanbul’da yer almaktadır. Altıntaş

Miles Davis konseri afişi. Tasarımcı: Sadık Karamustafa.

yayımlandığı 1990 yılında Yurdaer Altıntaş, Grafikerler Meslek Kuruluşu (GMK) Yönetim Kurulu Başkanı idi. 1978 yılında kurulan GMK, 1968 yılında kurulup birkaç yıl sonra kapanan Türkiye

Çağdaş Türk karikatüründen örnek. İllüstratör: Emre Senan.

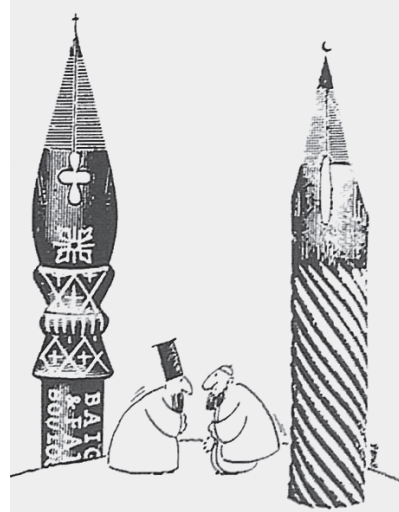
Kalbimi Vatanıma Gömün isimli kitabın kılıfı. İllüstratör: Emre Senan.

Bir takvimden görsel. İllüstratör: Emre Senan.

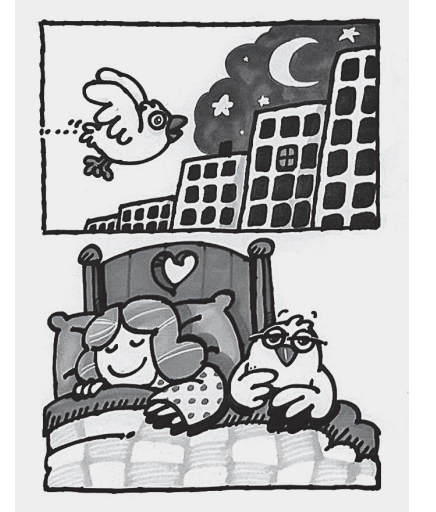
Bir takvimden görseller. İllüstratör: Emre Senan.

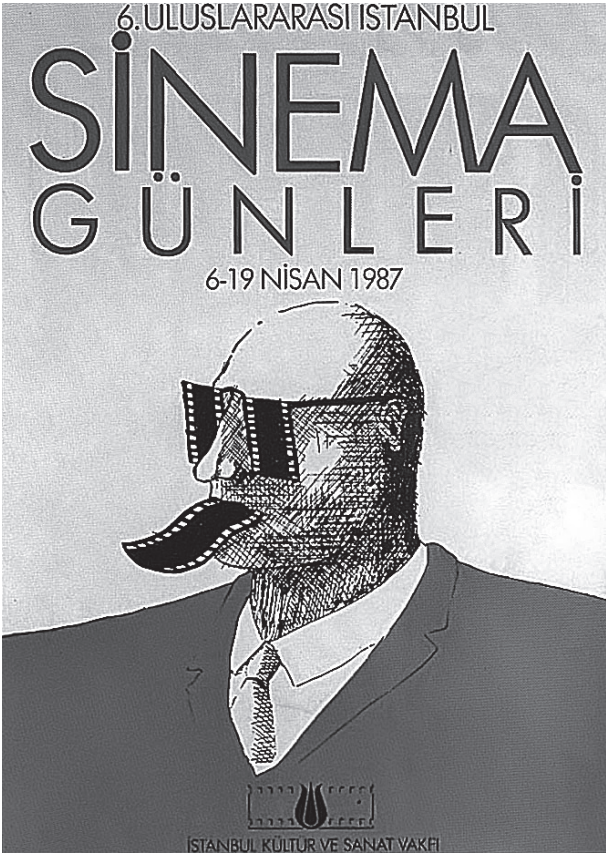

Bir takvimden görsel. İllüstratör: Emre Senan.

Çocuk çizgi filminden bir sahne. İllüstratör: Emre Senan.

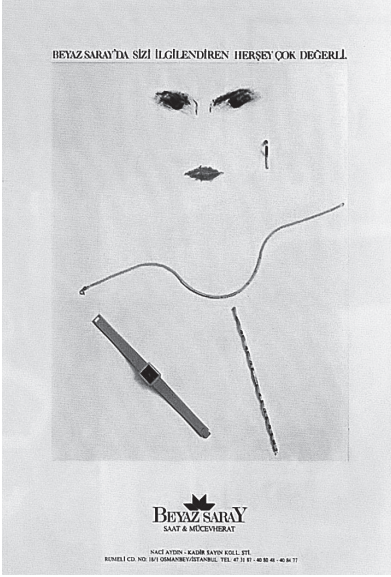

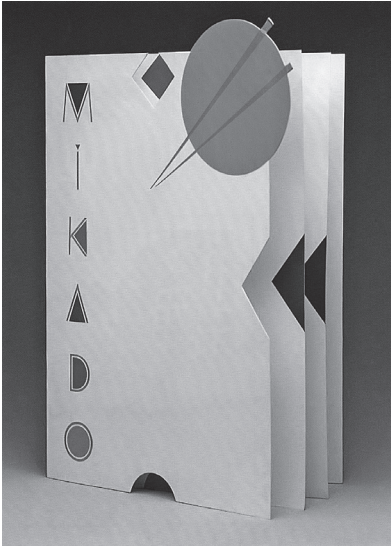
6. Uluslararası İstanbul Film Festivali Afişi, 1987. Tasarımcı: Hakkı Mısırhoğlu.

Grafik Sanatçıları Derneği ile karıştırılmamalıdır.) Bugün grubun

24. Bir kuyumcu dükkânının gazete ilanı. Tasarımcı: Hakkı Mısırhoğlu.

Bir Japon restoranının menüsü. Tasarımcı: Hakkı Mısırhoğlu.

üzere çalışmaktadır. Bizdeki AIGA (American Institute of Graphic

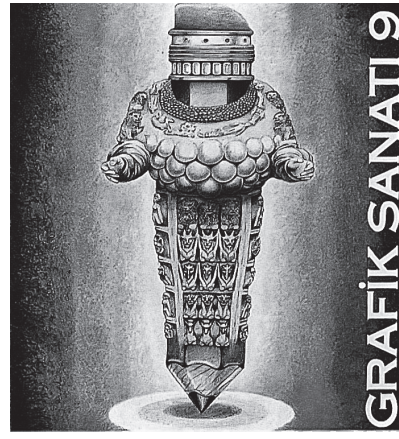
Diyet-Lif kahvaltılık gevreğinin ambalaj tasarımı. Tasarımcı: Hakkı Mısırhoğlu.

Bitkisel şampuan ambalaj tasarımı. Tasarımcı: Hakkı Mısırhoğlu.

yönetimini üstlenenler, ülkedeki mevcut tasarım topluluğunun geliştiği ve büyüdüğü çekirdeği oluşturan özel gönüllülerden oluşan bir ekiptir. Dernek, yüksek tasarım standartlarının belirlenmesine ve korunmasına yardımcı olur, tasarımcılar arasındaki iletişimi teşvik eder, sergiler ve yarışmalar aracılığıyla grafik tasarımı tanıtır ve yönlendirir. Şu sıralar, tasarım çalışmaları için yerleşik bir fiyat politikası geliştirmek

Türkiye'nin grafik tasarım dergisi Grafik Sanatı'nın, Anadolu'nun doğurganlık tanrıçası Kibele'yi gösteren kapak. İllüstratör: Aydın Erken.

Arts / Amerikan Grafik Sanatlar Enstitüsü) veya Sanat Yönetmenleri Kulüplerimize benzer şekilde, iş dünyasındaki tasarım mesleğine saygı ve itibar kazandırmak için çalışmalar yürütmektedir.

Bu organizasyonun en önemli etkinliklerinden biri her yıl İstanbul'da düzenledikleri büyük sergidir. Dolmabahçe Sarayı bahçesindeki Güzel Sanatlar Müzesine ait bir köşte düzenlenen 1988'deki sergide, yaklaşık 100 tasarımcının özenle yerleştirilmiş 1300'den fazla eseri yer alıyordu. Gönderilen tüm işler sergilendiği için, serginin kapsamı oldukça büyüktü. Sunulan hiçbir çalışma reddedilmedi ve en iyi eser ve mansiyon ödülleri verildi. On sekiz kategorinin her birinde üçer ödül dağıtıldı. Türkiye'de yapılan çalışmaların iyi bir kesitini görmek açısından mükemmel bir sergiydi. Ancak, bu hiçbir şekilde tek sergi demek değil, sadece içlerindeki en büyük ve en önemli olan. Diğer büyük şehirlerde daha küçük grafik tasarım sergileri düzenleniyor. Ankara'daki galerilerde bu tür (bazıları devlet destekli) sergiler gördüm ve ABD'de nispeten nadir görülen bir şeyi, halk ve özellikle gençler tarafından büyük ilgi gördüklerini fark ettim. Bu sergiler aynı güzel sanatlar sergileri gibi izleniyor.

İstanbul'da ayrıca öncelikle politik ve sosyal bir hiciv unsuru olan karikatür sanatına adanmış küçük bir müze var. Mizah sanatının Türkiye'de uzun bir geleneği ve bugün çok sayıda aktif uygulayıcısı bulunuyor.

Derneğin çalışmalarına ve felsefesine paralel olarak, Grafik Sanatı adında özgün bir grafik tasarım dergisi var. Ali Akdamar tarafından iki ayda bir yayımlanıyor. Türk tasarım topluluğunu buluşturmak gibi güç bir görevi üstlenerek tasarımcılara çalışmalarını sergileyebilecekleri bir vitrin sunuyor. Metinlerin bazı bölümleri İngilizce ve uluslararası bir dergi izlenimi vermekte.

Çağdaş Türk karikatüründen örnek. İllüstratör: Selçuk Demirel.

Tasarımcılar arasında bilginin yayılması için bir başka araç da, Grafikerler Meslek Kuruluşunun yayımladığı ve tasarımcılara tasarım ve ilgili konularda eğitici veya bilgilendirici makalelerin sunulduğu *Yazılar* adlı periyodik bültendir.

Türkiye'deki grafik tasarım hakkında mümkün olduğunca fazla bilgi edinme uğraşım sırasında, Türk tasarımcılara pek çok soru sordum. Kimi genellikle kısa ve gerçekçi biçimde yanıtladıkları, nispeten daha basit konularla ilgiliydi. Örneğin Türkiye'de serbest çalışan çok tasarımcı olup olmadığı gibi. Daha geniş kapsamlı ve felsefi bazı soruların yanıtları üzerindeyse daha fazla düşünmeleri gerekti. Yorumlarının birçoğu, Türkiye sınırlarının ötesine geçip dünya tasarım topluluğuna uzanan ve temel konulara odaklanan endişeleri içeriyordu ve örneğin, "küresel köy" ya da daha özel olarak "küresel bir tasarım stüdyosu" içinde ulusal kimliğin korunması konuları dile getirildi. ►

YAZILAR

Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu
Derneği adına sahibi
Onur Gökalp
Tasarım
Bülent Erken
Sorumlu Yayın Yönetmeni ve
Tasarım Devamlılığı
Osman Tülü
Katkıda Bulunan: İlhan Bilge
Grafik Uygulama: Tipograf
Baskı: A4 Ofset
Ayda bir yayımlanır; para ile satılmaz.
Tüm hakları saklıdır.

**Grafik Tasarımcılar
Meslek Kuruluşu Derneği**
Ortaklar Caddesi Bahçeler Sokağı 17/4
Mecidiyeköy 34394 İstanbul
Tel: (0212) 267 27 58
Faks: (0212) 267 27 59
info@gmk.org.tr www.gmk.org.tr